

**ВЛИЯНИЕ НА БИЗНЕС КЛИМАТА ВЪРХУ
ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ЦИКЛИ НА ИНДИВИДУАЛНОТО
КРАЙНО ПОТРЕБЛЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВОТА В РАМКИТЕ
НА ЕС**

Димитър Стефанов Радилев, Георги Малинов Червенски

**HOW BUSINESS CLIMATE AFFECTS THE ECONOMIC CYCLES
OF FINAL CONSUMPTION EXPENDITURE OF HOUSEHOLDS
IN EU**

Dimitar Stefanov Radilov¹, Georgi Malinov Chervenski²

Received: 06.06.2016, Accepted: 26.08.2016

Abstract

The paper proposes a methodology for testing the degree of synchronization between the business climate and economic cycles in the final consumption expenditure of households for six countries in Central and Eastern Europe. It is measured by cross-correlation coefficients taking into account different time lags. The results show that the following indicator financial situation over the next 12 months is procycle. The indicator for unemployment expectations over the next 12 months is countercycle.

Keywords: *economic cycles, business climate, final consumption expenditure of households, cross-correlation, synchronization*

JEL Codes: *E21, E32*

1. Въведение

Икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление в рамките на ЕС се генерират под влиянието на бизнес средата и икономическата активност. Измерителите на бизнес средата представляват показатели отчитащи прогнозните мнения за очакванията на бизнеса и

¹ Dimitar Stefanov Radilov, University of Economics – Varna, Professor, Doctor of Economics, d.radilov@gmail.com

² Georgi Malinov Chervenski, University of Economics – Varna; georgich87@gmail.com

потребителите. В Европейския съюз страните се стремят да се развиват синхронно, под влиянието на общ вътрешен пазар на стоки и услуги, и мобилни производствени фактори. Устойчивото развитие на ЕС предполага синхронизация в икономическите цикли между страните.

Обект на изследването е индивидуалното крайно потребление на домакинствата в БВП. Предмет са икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата в рамките на ЕС.

Научната цел е да се направи сравнение на степента на синхронизация между измерителите на бизнес климата и икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата на България и избраните страни от ЕС.

2. Методология

В статията изследването ще се основава на следните допускания: 1) при много от икономическите променливи се наблюдава определена синхронност в тяхното изменение и 2) икономическите колебания се срещат главно в частния сектор (Zarnowitz, 1991, pp. 4-10).

За определение на икономическия цикъл ще използваме класическото на Burns и Mitchell, което е най-широко използвано в литературата (Burns and Mitchell, 1946, pp. 3 – 50).

Индивидуалното крайно потребление на сектор „Домакинства“, като част от индивидуалното потребление, включва „стойността на всички покупки на стоки и услуги, стойността на стоките, произведени в стопанствата на домакинствата и потребени от самите тях, както и условната рента на жилищата, обитавани от техните собственици“ (Радилов, 2013, с. 113). То е структуроопределящо при формирането на брутният вътрешен продукт (БВП).

Икономическите цикли на индивидуалното крайно потребление на домакинствата в Република България се сравняват с икономическите цикли в Унгария, Полша, Словакия, Чехия и Румъния по степен на синхронизация с измерителите на бизнес климата. Тези страни за периода 1949 – 1990 г. се развиват в една и съща икономическа групировка. Процесите им са сходни и обхващат всички сектори на икономиката. Те са се включили по различно време в Европейския съюз. Поради това представлява интерес как те се развиват в новите условия и какви са икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата в БВП.

Измерителите на бизнес климата предоставят ценна информация за наблюдение на икономическата система, краткосрочно прогнозиране и икономически изследвания. Те срещат широко приложение при изследването на икономическите цикли. Обхващат прогнозни мнения за очакванията на потребителите. Ще се спрем на тези от тях, които са свързани с икономическия цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата. Те са следните: а) очаквания за финансовото състояние на домакинствата през следващите 12 месеца; б) инфлационни очаквания за следващите 12 месеца; в) очаквания за безработицата през следващите 12 месеца и г) очаквания на потребителите по отношение на спестяванията през следващите 12 месеца. Обхващат основни показатели, които пряко влияят и определят бюджета на домакинствата. Очакванията им определят бъдещите тенденции в потреблението на домакинствата.

Сравняването на степента на синхронизация между измерителите на бизнес климата и икономическите цикли на индивидуалното крайно потребление на домакинствата в рамките на ЕС ще се извърши чрез кроскорелационни коефициенти изчислени при различно отместване във времето (Upton and Cook, (2011), p. 99). При изучаването на степента на синхронизация между измерителите на бизнес климата и икономическите цикли на индивидуалното крайно потребление на домакинствата ние ще приемем, че един измерител е процикличен, когато има положителна величина и статистически значим коефициент на корелация. За антициклични ще приемаме измерителите, които имат отрицателна величина и статистически значим коефициент на корелация, а нециклични ще са всички останали (Sherman, 1991, pp.3-4).

3. Емпирични резултати

Сравняването на степента на синхронизация между измерителите на бизнес климата и икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата за България и избраните страни от ЕС се извършва на основата на изчислявани кроскорелационни коефициенти с различно отместване във времето.

Показателят за финансовото състояние на домакинствата през следващите 12 месеца спрямо икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата е обвързан най-силно в Унгария, Полша и Румъния (таблица 1). В България и Чехия кроскорелационния

коэффициент показва наличието на умерена връзка със стойности съответно 0.35 и 0.44. Най-слаба е зависимостта в Словакия -0.29, като измерителя проявява антициклично поведение. За разлика в останалите страни показателя за финансовото състояние на домакинствата през следващите 12 месеца проявява ясно изразено проциклично поведение спрямо икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата.

Спрямо отместването във времето отчитаме съвпадащо движение между измерителя и икономическият цикъл в България, Чехия, Унгария и Полша. За Румъния се наблюдава изключение като показателя изостава със шест тримесечия. Най-силна възможност за прогнозиране отчитаме за Словакия. Показателя изпреварва хода на цикъла с 12 тримесечия.

Показателят за очакванията за финансово състояние на домакинствата за следващите 12 месеца показва, че е значително синхронизиран с икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата. Този факт не е учудващ, защото бюджета на домакинствата е определящ за измененията в равнището на потреблението им. Процикличното му поведение показва, че позитивните очаквания показват положително нарастване и в потреблението за България и в останалите страни от ЕС. Изключение прави единствено Словакия, където слабата степен на синхронизация влияе и върху очакванията на потребителите.

При показателя за очакванията за безработицата през следващите 12 месеца спрямо синхронизацията на икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата отчитаме умерена кроскорелационна връзка в България, Чехия, Румъния и Словакия. В Унгария и Полша тя е силна, като приема стойности съответно 0.53 и 0.73.

Поведението на този показател спрямо изменението на цикъла е антициклично. То се наблюдава за всичките избрани страни включително и за България. Очакванията за нарастване на безработицата са сигнал за бъдещи проблеми с доходите на домакинствата и рефлектират, като забавят или обръщат икономическият цикъл.

Движенията на цикъла и на измерителя съвпадат във времето. Те са напълно синхронизирани, което е още едно доказателство за ценната информация, която ни предоставя показателя за очакванията за безработицата през следващите 12 месеца.

Друг измерител от особено значение за домакинствата това е показателят за инфлационните очаквания. Повишаването на равнището на цените би довело до свиване на потреблението и до забавяне на

икономическия цикъл или неговото обръщане. Затова инфлационни очаквания обвързани с повишаване на потребителските цени биха оказали негативен ефект върху икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата.

Таблица 1. Кроскорелационни коефициенти изчислени между икономическите цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата и измерителите на бизнес климата в България и страните от ЕС

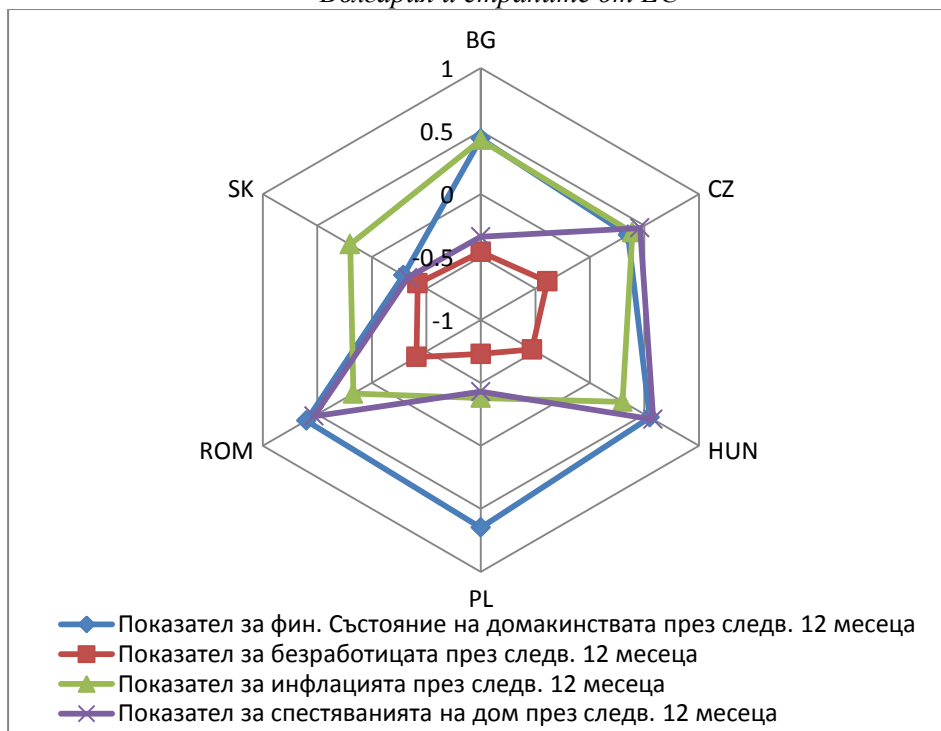
Икономически цикли в индивидуалното крайно потребление на домакинствата		Измерители на бизнес климата			
		Показател за фин. състояние на домакинствата през следв. 12 месеца	Показател за безработицата през следв. 12 месеца	Показател за инфлацията през следв. 12 месеца	Показател за спестяванията на дом през следв. 12 месеца
България	Кроскорелационен коефициент	0.44	-0.46	0.43	-0.34
	Отместване* (в трим.)	0	0	5	-3
	Значимост	Да	Да	Да	Да
Чехия	Кроскорелационен коефициент	0.35	-0.39	0.39	0.46
	Отместване (в трим.)	0	0	-11	0
	Значимост	Да	Да	Да	Да
Унгария	Кроскорелационен коефициент	0.55	-0.53	0.3	0.58
	Отместване (в трим.)	0	0	8	0
	Значимост	Да	Да	Да	Да
Полша	Кроскорелационен коефициент	0.65	-0.73	-0.38	-0.43
	Отместване (в трим.)	0	0	-4	-7
	Значимост	Да	Да	Да	Да
Румъния	Кроскорелационен коефициент	0.6	-0.41	0.17	0.53
	Отместване (в трим.)	6	0	3	6
	Значимост	Да	Да	Не	Да
Словакия	Кроскорелационен коефициент	-0.29	-0.42	0.2	-0.33
	Отместване (в трим.)	-12	0	4	-3
	Значимост	Да	Да	Не	Да

Кроскорелационните коефициенти показват от слабо до умерена връзка с изменението на цикъла. Най-слаба е тя за Румъния и Словакия, съответно 0.17 и 0.20 (фиг.1). За останалите страни варира между 0.30 и 0.38, като най-

висока стойност отчитаме за България в размер на 0.43. Въпреки по-ниската степен на синхронизация с икономическия цикъл показателя за инфлационните очаквания приема положителни стойности за всички избрани страни, включително и за България. Изключение е единствено Полша, където кроскорелационния коефициент е отрицателен.

Резултатите до известна степен противоречат на всеобщото схващане, че увеличението в потребителските цени ще доведе до свиване на потребителското търсене. Този разкрит феномен се дължи на същността на показателя за инфлационните очаквания през следващите 12 месеца. В случая потребителите действат импулсивно, като решават да увеличат разходите си за стоки и услуги поради страх от бъдещо покачване на цените. Когато това увеличение не се случи, икономическият цикъл остава във фаза на подем.

Фиг. 1. Кроскорелационни коефициенти между индивидуалното крайно потребление на домакинствата и измерителите на бизнес климата за България и страните от ЕС

Спрямо синхронизацията по време между измерителя и икономическия цикъл отчитаме големи различия между страните. За България, Унгария,

Румъния и Словакия се наблюдава изоставане на показателя за инфлационните очаквания спрямо икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление. Най-голямо е то за Унгария – 8 тримесечия. За останалите три страни варира между 3 и 5 тримесечия. При Чехия и Полша отчитаме избързване съответно с 11 и 4 тримесечия.

Показателят за очакванията за спестяванията на домакинствата през следващите 12 месеца е в умерена кроскорелационна връзка спрямо икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата в България, Чехия, Полша и Словакия. За другите страни, Унгария и Румъния кроскорелационните коефициенти показва силна зависимост.

Повишаването на спестяванията винаги се свързва с наличието на икономически проблеми. Най-често за домакинствата те са свързани със свиване на доходите, страх от оставане без работа, много големи бъдещи разходи и т.н. В случая очакванията се отразяват негативно върху икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата. Този отрицателен ефект би забавил или обърнал хода на цикъла. Причината се крие в намаляването на дялът на разполагаем доход, който отива за спестявания за сметка на потреблението.

Различен е ефектът на спестяванията върху изменението на икономическия цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата за България, Полша и Словакия. Кроскорелационните коефициенти в тези страни са отрицателни по стойност. Това показва антицикличното поведение на измерителя. При повече положителни очаквания за увеличаване на спестяванията, икономическият цикъл е във фаза на спад. В Румъния, Унгария и Чехия стойностите на кроскорелационните коефициенти са положителни. Това показва проциклично поведение.

Ефектът от спестяванията на домакинствата в България се различава от ефектите на сравняваните страни от Европейският съюз. В страните с най-висока степен на синхронизация, спестяванията се проявяват проциклично спрямо изменението на икономическия цикъл. За Румъния наблюдаваме отместване на показателя със шест тримесечия, докато за Унгария и Чехия няма отместване във времето.

4. Заключение

Получените резултати в статията можем да обобщим по следният начин: първо, степента на синхронизация между измерителите на бизнес

климата и икономическият цикъл на индивидуалното крайно потребление на домакинствата показва, че най-съществени са очакванията за финансовото състояние на домакинствата и безработицата през следващите 12 месеца. Кроскорелационните коефициенти варират в границата от 0.29 за Словакия до 0.65 за Полша. Измерителя се проявява като процикличен за всички сравнявани страни. Второ, очакванията за безработицата през следващите 12 месеца се проявяват като антициклични спрямо хода на икономическите цикли за сравняваните страни от ЕС. Степента на синхронизация е силна за Унгария и Полша и варира между 0.53 и 0.73, докато за останалите страни е умерена. Ефектите от безработицата се проявяват като антициклични за всички сравнявани страни от ЕС. Трето, инфлационните очаквания по степен на синхронизация с икономическите цикли са слабо корелирани и се проявяват като антициклични измерители. В Румъния и Словакия техните величини са съответно 0.17 и 0.20 те са статистически незначими. В Полша, България, Унгария и Чехия величините на кроскорелационните коефициенти варират между 0.30 и 0.38 и са статистически значими. Четвърто, очакванията за спестяванията в България, Чехия, Полша и Словакия показват умерена кроскорелационна зависимост. Проявяват се като антициклични измерители. В Унгария и Румъния отчитаме силна степен на синхронизация. От това следва, че спестяванията в тези страни са фактор за намалението на потреблението на домакинствата. Пето, показателите за бизнес климата потвърждават, че икономическата среда е определяща за формирането и промените в индивидуалното крайно потребление на домакинствата.

ЛИТЕРАТУРА

Burns, A.F and Mitchel. (1946). *Measuring Business Cycles*. *NBER Studies in Business Cycles*, No 2. New York: Columbia University Press.

Sherman, H. J. (1991). *The Business Cycle: Growth and Crisis Under Capitalism*. Princeton University Press.

Upton, Gr. and Cook, I. (2011). *Oxford Dictionary of Statistics*. Oxford University Press.

Zarnowitz, V. (1991). What is a business cycle?. *NBER, Annual Policy Conference of the Federal Reserve Bank of St. Louis*.

Радилов, Д. (2013). *Икономическа статистика*. Варна: Изд. Наука и икономика.